

TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ: SINIRAŞAN SULARDA ÖRNEK İŞBİRLİĞİ OLARAK ASİ DOSTLUK BARAJI

TURKEY-SYRIA RELATIONS: ASİ (ORONTES) FRIENDSHIP DAM AS AN EXAMPLE OF COOPERATION IN TRANSBOUNDARY WATERS

العلاقات التركية – السورية
سد الصداقة على نهر العاصي (Orontes)
كنموذج للتعاون في مجال المياه العابرة للحدود

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES
مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

**SINIRAŞAN SULARDA ÖRNEK İŞBİRLİĞİ:
ASİ NEHRİ HAVZASINDA
TÜRKİYE-SURİYE İŞBİRLİĞİ**

**TURKEY-SYRIA RELATIONS:
ASİ (ORONTES) FRIENDSHIP DAM
AS AN EXAMPLE OF COOPERATION
IN TRANSBOUNDARY WATERS**

**العلاقات التركية – السورية
سد الصداقة على نهر العاصي (Orontes)
كنموذج للتعاون في مجال المياه العابرة للحدود**

**ORSAM Rapor No: 47
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 5**

Mayıs 2011

ISBN: 978-605-5330-26-2

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Tarihçe

Türkiye’de eksikliği hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 1 Ocak 2009 tarihinde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) kurulmuştur. Kısa sürede yapılanan kurum, çalışmalarını Ortadoğu özelinde yoğunlaştırmıştır.

Ortadoğu’ya Bakış

Ortadoğu’nun iç içe geçmiş birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkum edilmemelidir. Ortadoğu ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barışçıl bir kalkınma seferberliği başlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaşama iradesine, devletlerin egemenlik halklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barışın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Ortadoğu’daki sorunların kavranmasında adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması, uzlaşmacı inisiyatifleri cesaretlendirecektir. Sözkonusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkılarını sürdürmelidir. Cepheleşen eksenlere dâhil olmadan, taraflar arasında diyalogun tesisini kolaylaştırmaya devam etmesi, tutarlı ve uzlaştırıcı politikalarıyla sağladığı uluslararası desteği en etkili biçimde değerlendirebilmesi bölge devletlerinin ve halklarının ortak menfaattir.

Bir Düşünce Kuruluşu Olarak ORSAM’ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu algılamasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik eder. ORSAM; bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM, web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla, ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

ORSAM SU ARAŞTIRMALARI PROGRAMI

Program Hakkında

Su, sadece insanlar için değil ekosistemi oluşturan tüm bitki ve hayvanlar için yeri doldurulamaz, değerli, yaşamın devamlılığını sağlayan en önemli elementlerden biridir. Yeraltı ve yüzey sularından; tarım, taşıma, madencilik, endüstriden içme suyuna kadar, ekonomik amaçlar da dâhil olmak üzere pek çok alanda istifade edilmektedir. Ancak su kaynakları üzerinde, gerek insan faaliyetleri gerek doğanın yarattığı değişimler nedeniyle çift yönlü bir baskı vardır. Özellikle su sıkıntısı olan bölgelerde aşırı nüfus artışı, kırsal kesimden şehirlere doğru artan göç ve bunun sonucunda oluşan nüfus değişimleri, gıda güvenliği, sosyo-ekonomik refahın artması, tarımsal, evsel ve sanayi kaynaklı kirlilik, küresel iklim değişikliği sonucu yağış rejimlerinin değişmesi, hidrolojik döngünün tüm elemanlarını etkilemektedir. Bunun sonucunda su kaynakları gün geçtikçe hem miktar hem de kalite açısından değişime uğramaktadır. Suyun arzı ile tüketim talebi arasındaki uçurum her geçen gün büyümektedir. Su kaynaklarının yönetimine ilişkin sorunlar yaşanırken, çevre sorunlarının da su kaynakları üzerindeki etkisi her geçen gün artmaktadır. Türkiye ve yakın çevresi, ama bilhassa Ortadoğu, söz konusu sorunların en fazla hissedildiği bölgelerdendir.

Diğer taraftan, su kaynağı potansiyelinin yüzde 40'tan fazlası sınıraşan su havzalarında yer alan Türkiye'nin, özellikle Fırat-Dicle Havzaları kıyıdaşı olan komşularıyla ilişkileri büyük önem arz etmektedir. Gerek Türkiye'nin gerek bölge ülkelerinin, bölgesel istikrar ve refahın artışı ile komşuluk ilişkilerinin derinleştirilmesi yönünde harcadığı çabaların hedefine ulaşmasında, su kaynaklarının kullanımı konusunda bilgiye dayalı, iyi niyetli ve aktif bir işbirliği içinde olunması tüm taraflar için elzemdir. Ek olarak, Türkiye'nin, Avrupa Birliği adaylığı sürecinde AB Su Çerçeve Direktifi'ni kendi ulusal mevzuatı ile uyumlaştırma gündemi, önümüzdeki dönemde su politikalarının yeni bir içerik kazanmasını beraberinde getirecektir.

Bu etkenler doğrultusunda, dünyadaki ve Türkiye'nin yakın çevresindeki su gündemine ilişkin güncel gelişmelerin ve su politikalarıyla ilgili trendlerin izlenmesi, elde edilen verilerin analiz edilmesiyle ortaya çıkan aydınlatıcı bulguların kamuoyuna ve karar alıcılara sunulması amacıyla ORSAM bünyesinde 1 Ocak 2011'de "ORSAM Su Araştırmaları Programı" kurulmuştur.

Ortadoğu'da, gerek iklimsel şartlar gerek kaynakların verimsiz kullanımı nedeniyle hidrolojik su bütçesindeki sıkıntıların ve buna bağlı olarak da politik, ekonomik ve toplumsal sorunların büyük artış göstermesi nedeniyle, ORSAM Su Araştırmaları Programı çalışmalarında Ortadoğu bağlantılı konulara öncelik verilmiştir.

ORSAM Su Araştırmaları Programı, su politikaları konusunda farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretmeyi, etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik edip çeşitlendirmeyi, Türkiye'deki su çalışmaları literatürünün gelişiminin desteklenmesini amaç edinmiştir.

ORSAM Su Araştırmaları Programı bu kapsamda, bölge ülkelerinde su çalışmalarıyla ilgili olan akademisyenler, sivil toplum örgütü temsilcileri, bürokratlar, devlet adamları, stratejistler, gazeteciler ve işadamlarının Türkiye'de konuk edilmesini kolaylaştırarak, bilgi ve düşüncelerinin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamayı da hedeflemektedir.

Kaynak: Water in the SAND Profile: Orontes River Basin, U.S. Army Corps of Engineers, ABD, Haziran, 1991, s.1-6'dan aktaran Salha S., Türkiye, Suriye ve Lübnan İlişkilerinde Asi Nehri Sorunu, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1995, s.56.

Asi (Orontes) Nehri Havzası

Kaynak: Irrigation in the Middle East Region in Figures – AQUASTAT Survey 2008, FAO Water Reports, No 34, Roma, 2009.

TAKDİM

Canlıların yaşam döngüsünün en önemli bileşenlerinden su, gün geçtikçe azalarak kıt bir kaynak haline gelmektedir. Su, dünya üzerinde eşit dağılıma sahip değildir. Tarih boyunca ve günümüzde Ortadoğu bölgesinde su sıkıntısı en belirgin biçimde hissedilmekte ve ülkelerin birbirleri ile olan ilişkilerini etkilemektedir.

Türkiye'nin Fırat ve Dicle sularından sonra Ortadoğu'ya bölgesinde bulunan bir diğer su kaynağı da Asi nehridir. Asi nehri uzun yıllar boyunca Türkiye ve Suriye arasında Hatay sorunu nedeniyle konuşulmamıştır. Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelişimi ile doğrudan alakalı olan Asi nehri sularının kullanımı, son dönemlerde önemli gelişmelere konu olmuştur.

Son 10 yılda Türkiye-Suriye ilişkilerinde siyasi ve ekonomik ilişkilerde meydana gelen olumlu gelişmeler sınıraşan suların kullanımına ilişkin düzenlemeleri de etkilemiştir. Uzun yıllar boyunca konuşulamayan Asi nehri suları, Ortadoğu sistemiğindeki genel değişimin de etkisiyle, artık samimi bir işbirliği alanı olarak gündemdedir. İki ülke birçok teknik, ekonomik işbirliğinin yanında havza sularının kullanımına ilişkin işbirliği yapmaya başlamıştır. 6 Şubat 2011 tarihinde Asi Dostluk Barajı'nın temelini atılması bu çerçevede tarihi nitelikte önemli bir gelişmedir.

ORSAM Su Araştırmaları Programı Danışmanı Dr. Tuğba Evrim MADEN'in hazırladığı bu raporda, Türkiye-Suriye ilişkileri ekseninde Asi nehir havzasının genel özellikleri, kıyıdaşlar arasındaki ilişkiler, geçmişten günümüze gerçekleştirilen projeler, Hatay sorunun Asi nehri sularıyla ilişkisi, oldukça önemli bir konu olarak Asi Dostluk Barajı'nın Ortadoğu'daki su sorunları bağlamında ne tür bir model oluşturduğu ve olası etkileri tartışılmıştır.

ORSAM bünyesinde çalışmalarını yürüten Su Araştırmaları Programı, gerek Türkiye'nin sınıraşan suları gerek Ortadoğu'daki su sorunları konusunda yeni çalışmalar yayınlamaya devam edecektir. Yeni çalışmalarımızda buluşmak dileğiyle.

Hasan KANBOLAT
ORSAM Başkanı

İçindekiler

Takdim.....	6
Özet	9
Giriş	10
1. Asi Nehri Havzası	11
1.1. Asi Nehri Kıyıdaş Ülkeleri.....	13
1.1.1. Lübnan.....	13
1.1.2. Suriye	13
1.1.3. Türkiye.....	14
1.1.4. Üç Kıyıdaş Ülkenin İlişkileri	15
1.2. Asi Havzası Su Kaynakları Geliştirme Projeleri.....	15
1.3. Asi Havzasına Yönelik Hukuki Düzenlemeler.....	18
2. Türkiye-Suriye Siyasi İlişkilerinin Tarihi.....	19
2.1. Hatay Meselesi'nin Asi Nehrine Etkisi.....	19
2.2. Soğuk Savaş Dönemi	20
2.3. 2000 Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri	22
Değerlendirme ve Sonuç.....	23

Hazırlayan: Dr. Tuğba Evrim Maden
ORSAM Su Araştırmaları Programı Danışmanı
Aksaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
temaden@orsam.org.tr

TÜRKİYE-SURİYE İLİşKİLERİ: SINIRAşAN SULARDA ÖRNEK İşBİRLİĞİ OLARAK ASİ DOSTLUK BARAJI

Özet

- Uzun yıllar Hatay'ın Türkiye sınırları dahilinde olmasını kabul etmeyen ve Asi nehrini kendi ulusal suyu kabul eden Suriye, Türkiye ile bu nehrin sularının kullanımını tartışmaya açmamıştır. 1998 sonrası ilişkileri gelişmeye başlayan Türkiye ve Suriye, güven temeline dayanan sorunlarını aşmış ve özellikle ekonomik ve teknik konularda işbirliği yapan iki komşu devlet konumuna gelmişlerdir.
- Gelişen ilişkiler sonucunda, Türkiye'nin yıllar önce dile getirdiği Türkiye-Suriye sınırında ortak baraj yapma projesi, 6 şubat 2011 tarihinde Asi Dostluk barajının temelinin atılması ile gerçekteşme sürecine girmiştir.
- Türkiye-Suriye arasında yapılan işbirliğiyle, Asi nehrine ait verilerin tutarsızlığı iki ülkenin veri alışverişi ve ortak çalışmaları ile giderilecek, havzanın kesin verileri belgelerde yerini alabilecektir.
- Gelecek dönemlerde, 1994 yılında imzalanan ve Türkiye'nin dahil edilmediği Asi nehrinin sularının tahsisine ilişkin Lübnan- Suriye antlaşmasının tekrar Türkiye'nin de dahil edilerek gözden geçirilmesi söz konusu olabilir.
- Uzun yıllar boyunca, özellikle de 1990'lı yıllarda su savaşları ve Ortadoğu bölgesi suları ilişkilendirilmiştir. Türkiye-Suriye işbirliği devletler istediğinde Ortadoğu'da da sınıraşan suların kullanımına ilişkin işbirliği yapılabileceğinin bir örneğidir.
- Bugüne kadar Ortadoğu'da su kaynaklarına ilişkin işbirlikleri ve kurumsallaşma çalışmaları genellikle kıyıdaş olmayan ülkelerin güdümünde gerçekteştirilmeye çalışılmış ve başarısız olmuştur. Asi nehri örneği kıyıdaşların katılımıyla yapılacak işbirliklerinin başarılı olabileceğini göstermektedir.
- Asi nehri ile ilgili iki ülkenin işbirliği, Fırat-Dicle havzası sularının kullanımına ilişkin işbirliklerine de yansıyacaktır.
- İki ülkenin, Asi Dostluk Barajı ile oluşan işbirliği bölgede suya barışçıl bir rol kazandırılabilir.

Giriş

Su, dünya üzerinde yaşam döngüsünün kilit noktasıdır. Dünya nüfusunun artması, sanayinin gelişmesi, şehirleşmenin artması, onun getirisi olarak da artan atıklar doğal kaynaklar üzerinde baskı yaratmaktadır. Özellikle karbon salımlarının artması ile dünya ikliminde önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Yüzyılımızın en büyük çevre sorunu olarak nitelendirilen iklim değişikliği de, su kaynaklarını, canlı yaşamını tehdit edecek boyutta olumsuz etkilemektedir.

Su kaynakları üzerinde, hem insan faaliyetleri, hem de doğanın yarattığı değişimler nedeniyle çift yönde gelişen baskı vardır. Özellikle su sıkıntısı olan bölgelerde aşırı nüfus artışı, kırsal kesimden şehirlere doğru artan göç ve sonucu oluşan nüfus değişimleri, gıda güvenliği, sosyo-ekonomik refahın artması, tarımsal, evsel ve sanayi kaynaklı kirlilik, küresel iklim değişikliği sonucu yağış rejimlerinin değişmesi hidrolojik döngünün tüm elemanlarını¹ etkilemektedir. Bunun sonucunda dünya üzerinde yer alan su kaynakları gün geçtikçe hem miktar hem de kalite açısından değişime uğramaktadır.

Su kaynaklarının azalması ile günümüzde ve gelecek dönemlerde ülkeler su yetersizliği nedeniyle kendi coğrafyalarında yaşayan canlı türlerinin yaşamının tehlike altında olması ile yüz yüze gelecektir. Yukarı kıyıdaş (membra) ülkelerde, sınıraşan suyun kullanımı veya yanlış kullanımı, aşağı kıyıdaş (mansap) ülkeyi doğrudan etkilemektedir. Yapılan çalışmalar ile 2025 yılında 3 milyar insanın su sıkıntısı ile karşı karşıya kalacak ülkelerde yaşayacağı tespit edilmiştir². Şimdiden birçok ülke su sıkıntısı ile karşı karşıyadır. Suyu artan talebi karşılayabilmek için yüzey suları yetersiz kalmakta, bu sebeple yeraltı suları kontrolsüzce kullanılmakta ve su tablalarının seviyeleri aşağıya düşmektedir. Suyun yaşam için temel bir kaynak olması ve yaşanan sıkıntılar sosyal gerilime, rekabete ve çatışmaya sebep olmaktadır.

Artan su sıkıntısı, coğrafi koşullar ile de biraraya gelince, kıyıdaş ülkeler arasında uluslararası nehrin kullanımına ilişkin anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Birçok ülkenin su kaynakları, sınıraşan su özelliği taşımaktadır. Yerküre üzerinde yaklaşık 263 adet uluslararası nehir havzası bulunmaktadır ve bu havzalar yerkürenin yarısını kaplarken, toplam su kaynaklarının %60'ını oluşturmaktadır ve dünya nüfusunun % 40'ından fazlasını etkilemektedir. Coğrafi olarak Avrupa'da 69, Afrika'da 59, Asya'da 57, Kuzey Amerika'da 40, Güney Amerika'da 38 adet uluslararası havza vardır³. Bu ülkelerinin su arzı diğer ülkeye de bağımlıdır. Bu durum su kaynaklarını, ulusal güvenlik konularından bir haline getirmektedir⁴. Son yıllarda su kaynaklarının çatışmaların içinde yer alması olasılığı nedeniyle, küresel su sorunları "birincil politika" statüsünde yer almaktadır.

Su kaynakları, barış için de, savaş için de itici güç olabilmektedir. Devletlerin izleyeceği politikalar ile sonuç işbirliği de olabilir çatışma da olabilmektedir

Su çatışmalarının merkezinde hakkaniyet sorusu vardır. Hakkaniyet kriterinin ne olduğu, su çatışmalarında belirsizdir ve görecelidir. Bu durumda uluslararası hukuk muğlak ve tutarsız görünebilmektedir. Çünkü kabul edilmiş prensipleri uygulayacak bir mekanizma bulunmamaktadır. Buna rağmen, hakkaniyetli su paylaşım anlaşmaları, hidropolitik dengeler için bir ön koşul yaratmakta ve politik güçleri, çatışma yerine işbirliği tarafında olmaya sevk etmektedir.⁵

Su ile ilgili anlaşmazlıkların tarihi, M.Ö.2500 yıllara kadar gider. İki Sümer şehri, Lagash ve Umma, Dicle nehri ile ilgili anlaşma yaparak su savaşını sona erdirmişlerdir. Bundan sonra büyük su kütlelerini kapsayan anlaşmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu anlaşmaların çoğu su yollarının ulaşım amaçlı kullanımı ile ilgilidir. Ama günümüzde su yollarının ulaşım dışı amaçlı kullanımı ile ilgili anlaşmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır⁶.

Su sorununun yarattığı baskı iklim koşulları, kaynak azlığı, nüfus yoğunluğu sebebi ile Ortadoğu bölgesinde daha fazla hissedilmektedir. Su kaynaklarınız çok az olduğu bu bölgede yüzeysularının büyük bir kısmı sınıraşan nehir özelliği taşımaktadır. Söz konusu suların kullanımına ilişkin işbirliklerinin çok az olduğu bölgede “su” 90’lı yıllarda ortaya atılan savaş senaryolarında en önemli aktör olarak bahsedilmiştir. Bölgede akan sulardan Fırat, Dicle ve Asi nehirlerinde Türkiye kıyıdaş ülke konumundadır. Suların kullanımında kıyıdaş ülkeler ile ilişkilerin çok etkili olduğu tarih boyunca gözlenmiştir.

Asi nehri havzasının iki kıyıdaş ülkesi Türkiye ve Suriye ilişkileri 1990’ların sonuna kadar güven sorununa odaklanan çatışmalı bir eksen üzerinde gelişmiştir. İki ülke arasındaki bu ilişkilerden sınıraşan su sularının kullanımı ile ilgili meselelerin gelişimini doğrudan etkilemiştir. Fırat-Dicle Havzasında kıyıdaş olan Türkiye ve Suriye, aynı şekilde Asi havzasında da kıyıdaştır. Asi nehrinin üç kıyıdaş memba-mansap ülkeler olarak sırasıyla Lübnan, Suriye ve Türkiye’dir. Asi nehrini kendi ulusal suyu kabul eden Suriye, uzun yıllar süresince Türkiye ile bu nehrin sularının kullanımını tartışmaya açmamıştır. 1998 sonrası ilişkileri gelişmeye başlayan Türkiye ve Suriye, güven temeline dayanan sorunlarını aşmış ve özellikle ekonomik ve teknik konularda işbirliği yapan iki komşu devlet konumuna gelmişlerdir. İki ülkenin olumlu yönde gelişen ilişkileri ile birlikte uzun yıllar boyunca konuşulamayan Asi nehri artık günümüzde iki ülke tarafından ele alınmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda da Türkiye’nin yıllar önce dile getirdiği Türkiye-Suriye sınırında ortak baraj yapma projesi, 6 Şubat 2011 tarihinde Asi Dostluk barajının temelinin atılması ile gerçekleştirme sürecine girmiştir.

1. Asi Nehri Havzası

Lübnan’ın Beka vadisinde bulunan Labweh kaynaklarından doğan Asi nehri⁷, Lübnan ve Anti-Lübnan dağları arasında kuzeye doğru akmaktadır. Asi nehri batı Asya’da Levant kıyısında kuzeye doğru akan tek nehir olma özelliğini taşımaktadır. Hermel şehrinden sonra Suriye sınırlarına giren nehir, Katina rezervuarına akar ve kuzeye doğru akışına devam eder. Suriye’nin Humus ve Hama şehirlerini de geçtikten sonra Ghap vadisi içerisine girmektedir. Türkiye-Suriye sınırını oluşturan Asi nehri, Türkiye sınırları içerisinde batıya doğru kıvrılır ve Akdeniz’e dökülür⁸.

Havzanın ortalama yıllık yağış oranı 644 mm’dir. Ortalama sıcaklık 16°C’dir. Ocak ayında ortalama sıcaklık 6°C, ağustos ayında ise 25°C’dir. Lübnan kesiminde iklim kurak yarı kurak özelliğindedir, yıllık ortalama yağış ise 400 mm’dir. Suriye kesiminde ise batıda yer alan dağlık bölgede 500-1500 mm, doğu bölgesinde ise 400-600 mm’dir. Türkiye’de geçiş iklimine sahip olan havza kıyı bölgesinde Akdeniz iklimi hakimken, doğu bölgesinde karasal iklim gözlenmektedir.⁹

Lübnan, Suriye ve Türkiye’nin kıyıdaş ülke olduğu Asi nehri havzası verilerinde bir tutarsızlık söz konusudur. Asi nehri havzasının toplam alanı bazı kaynaklarda 21.624 km²’dir. Bu rakam ABD Ordusu Mühendisler Bölümü Raporuna göre 16.900 km², Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) raporuna göre ise 24.660 km²’dir. FAO raporunda belirtilen rakama göre Asi nehri havzasının yüzde 69’u Suriye, yüzde 23’ü Türkiye ve yüzde 8’i Lübnan sınırları içerisinde yer almaktadır¹⁰. Bir diğer kaynakta ise havzanın büyüklüğü 37,900 km² olarak belirtilmiştir, bu rakama göre de havzanın yüzde 49,94’ü Türkiye, yüzde 44,32’si Suriye, yüzde 5,74’ü Lübnan sınırları içerisinde yer almaktadır¹¹.

Tablo 1 Asi Nehri Havzası Kıyıdaşları¹²

Havza	Alan (km ²)	Kıyıdaş Ülkeler	Havza içinde Ülkenin Alanı (km ²)	Toplam havzaya göre Alanın Yüzdesi
ASİ	24.660	Lübnan	2 040	8,3
		Suriye	16 910	68,6
		Türkiye	5 710	23,01

Asi nehrinin uzunluğu verileri de havza büyüklüğü verileri gibi tartışmaya açıktır. Asi nehrinin Lübnan sınırları içerisinde 40 km aktığı belirtilirken, bazı kaynaklarda bu rakamın 35 km olarak zikredilmektedir¹³. Suriye sınırları içerisinde birçok kolun ve kaynağın katıldığı Asi nehri 22 km'lik Türkiye-Suriye sınırını oluşturduktan sonra, Türkiye sınırları içerisinde Asi nehrine Karasu Çayı, Afrin Çayı, Küçük Asi (Karadere) çayı ve Defne çayı katılmaktadır¹⁴. Türkiye sınırları içerisinde 88 km aktıktan sonra, bu rakam bazı kaynaklarda 100 km olarak da belirtilmektedir¹⁵, Asi Nehri Amik ovasından geçerek Samandağ yakınlarında Akdeniz'e dökülmektedir.

Yukarıda söz edilen rakamlara göre Lübnan'da 40 km, Suriye'de 120 km, Türkiye'de 88 km akan Asi nehrinin toplam uzunluğu 248 km çıkmaktadır¹⁶. Türkiye İstatistik Yıllığına göre nehir toplam 380 km iken, ABD Ordusu Mühendisler Bölümü Araştırması ve Akdeniz Havzasında Su Araştırması'na göre nehrin uzunluğu 571 km'dir. Dışişleri Bakanlığı'nın 1994 yılında basılmış olan "Ortadoğu'da Su Sorunu" raporunda nehrin uzunluğu 248 km olarak ifade edilmiştir¹⁷. Lübnan Araştırmalar dergisinde ise bu rakam 450 km olarak belirtilmiştir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) 2008 yılında yayımlanan Ortadoğu'da sulama ile ilgili rapora göre ise 40 km Lübnan sınırları içerisinde akan Asi nehri, 325 km Suriye'de, 88 km Türkiye sınırları içerisinde akmaktadır. Rapora göre nehrin toplam uzunluğu 453 km'dir¹⁸. Bir başka kaynağa göre ise Asi nehrinin toplam uzunluğu 448 km'dir. Lübnan sınırları içerisinde 35 km akan nehir, 325 km Suriye'de, 88 km'de Tür-

kiye sınırları içerisinde akmaktadır¹⁹. Suriye Sulama Bakanlığı resmi sitesine göre nehrin uzunluğu 485 km'dir ve Asi nehri Suriye toprakları içerisinde 366 km akmaktadır²⁰.

Asi nehir uzunluğu sayısal verilerinin tutarsızlığı, nehrin su potansiyeli için de geçerlidir. Bazı kaynaklarda 2,751 milyar m³ olarak²¹ verilmektedir. Gerçeğe en yakın tahminin 2,470 milyar m³/yıl olduğu²² belirtilmektedir.

Türkiye, 1942 yılından itibaren Asi nehri havzası sularını geliştirme planları nedeniyle havzada ölçümler yapmaya başlamıştır. Bu ölçümler ışığında Torun Köprüsü akış gözlem istasyonu verisine göre 1954-1980 yılları arası nehrin ortalama akışı 13,2 m³/sn, havzanın toplam su potansiyeli ise 2,9 milyar m³/yıl olarak hesaplanmıştır²³. Son yıllarda akış gözlem istasyonlarında yapılan çalışmalar ile havzanın su potansiyelinin yaklaşık 2,8 milyar m³/yıl olduğu, bu miktarın 0,3 milyar m³'ünün Lübnan'dan, 1,2 milyar m³'ünün Suriye'den, Afrin'den Suriye'ye geçen sular dahil olmak üzere 1,3 milyar m³ suyun Türkiye'den kaynaklandığı belirlenmiştir²⁴. Akış katsayıları esasına dayanarak yapılan çalışmada Asi havzası için baz istasyon olan Torun köprüsünde 1981-2000 yılı ortalama akış değeri 9,62 milyar m³/sn'dir. Bu verilere göre de Asi nehrinin 2,54 milyar m³/yıldır. Lübnan'da 0,27 milyar m³/yıl, Suriye 1,09 m³/yıl, Afrin 0,18 m³/yıl, Türkiye 1,18 m³/yıl'dır. FAO raporuna göre ise tahmini yıllık akışı 2400 milyon m³'tür. Değerlendirmeler sonucu havzadaki yüzey akışı ise 1110 milyon m³'tür. Al Azraq kaynakları Asi'nin yıllık akış potansiyeline önemli bir katkıda bulunmaktadır, bu katkı yakla-

şık 400 milyon m³'tür. Katkıda bulunan diğer önemli kaynaklar ise Al Ghap, Al Rouj ve Al Zarka'dır²⁵. Ayrıca, havzada yüzeysularının özellikle tarımsal sulama için yetersiz kaldığı durumlarda yeraltısuları kullanımına yönelmektedir. Tarımsal sulama için yeraltısuları kullanımının artması akiferlerdeki su miktarında düşüşlere sebep olmakta ve kaynakların verimliliği azaltmaktadır. Al ghap vadisinde bulunan 26 kaynağın ölçümlerine göre 1965-1971 yılları arasında 18,5 m³/sn, 1992-1993 yılları arasında 9,7 m³/sn, 1995-1996 yılları arasında 4,2 m³/sn dir²⁶. (79)

Asi nehrinin en büyük kolu Afrin suyu ve diğer bir kolu Karasu, havzanın kuzeyinde Türkiye sınırları içerisinde doğmaktadır. Karasu, Türkiye-Suriye sınırını oluştururken, Afrin suyu Türkiye'den Suriye'ye, Suriye'den de tekrar Türkiye'ye geçip, Amik gölüne dökülmektedir. Afrin suyunun toplam uzunluğu 136 km'dir²⁷. Karasu çayının debisi 0,39 milyar m³ iken, Afrin çayının tekrar Türkiye'ye girdiği noktada debisi 0,31 milyar m³'tür²⁸.

Asi nehrinin debisi minimum ve maksimum olarak 10-400 m³/sn arasında değişmektedir. Asi nehrinin yıllık toplam debisinin yüzde 6'sı Lübnan'dan, yüzde 92'si Suriye'den ve yüzde 2'si Türkiye'den kaynaklanmaktadır. Bu suların yüzde 98'i Suriye ve Lübnan tarafından, yüzde 2'si Türkiye tarafından kullanılmaktadır²⁹.

1.1. Asi Nehri Kıyıdaş Ülkeleri

1.1.1. Lübnan

Asi nehri havzasında memba ülke Lübnan, kış ayları (Kasım-Mayıs) yoğun yağışlı geçen fakat yılın geri kalan dönemlerinde kuru ve kurak şartların hüküm sürdüğü tipik Akdeniz iklimine sahiptir³⁰. Yıllık ortalama yağışın 823 mm olduğu Lübnan'da, Akdeniz, topografik özellikleri ve kuzeyde yer alan Suriye Çölü, yağış ve ısı dağılımı bölgelere göre değişmekte ve mikroklima etkisine sebep olmaktadır.

Ortadoğu'nun batısında yer alan Lübnan hem yeraltısuları hem de yüzeysuları bakımından zengin bir ülke olduğu bazı raporlarda dile getirilmektedir³¹. Bir dönem iç savaşın da etkisiyle su kaynakları Lübnan'da düzenli ve planlı olarak kullanılmamakta ve teknolojik ve yatırım sıkıntıları yaşanmaktadır. Havza sularını çok az oranda kullanan Lübnan'ın su kullanım miktarı 1,31 milyar m³'tür³².

Lübnan beş ana havzaya bölünmüştür. Sınıraşan havza özelliği taşıyan Asi havzası ülkenin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Sulama suyu ihtiyacının ana kaynağı olarak Litani nehri ve Litani-Awali su kaynağı sistemini kullanan Lübnan, Asi nehri sularının küçük bir kısmını kullanmaktadır³³. Ülke genelinde 87.000 hektar alanda sulama yapabilmek için yüzeysuları kullanılmaktadır. Bu alanın 11.500 hektarı Asi nehrinin bulunduğu Kuzey Lübnan'da yer almaktadır³⁴.

Ülkenin %70'inin karbonatlı kayalardan oluşması sebebiyle bu jeolojik yapı, nehirler üzerinde baraj yapımını güçleştirmektedir. Küçük bir regülatörün yer aldığı Asi nehrinde, Lübnan çok amaçlı bir baraj yapmayı planlamıştır. Bu barajla birlikte, Hermel ve Baalbak şehirlerinin su ihtiyacı karşılanacak, 6100 hektarlık bir alan sulanabilecek, Bekaa vadisinde sulama yapılabilir ve kurulacak hidroelektrik santral ile elektrik üretiler. Bu projeye başta Suriye itiraz etmiş ama daha sonra yapılmasına onay vermiştir. Fakat bu baraj projesi mali kaynak yetersizliği ile başlatılamamıştır³⁵.

1.1.2. Suriye

Suriye'de kullanılan toplam su miktarı 15 milyar m³/yıldır. Su kaynaklarını kullanırken sulamanın büyük bir paya sahip olduğu Suriye'de sulama için gerekli suyun yüzde 50'si Fırat havzasından, yüzde 20'si ise Asi havzasından karşılanmaktadır. Asi nehri havzası su kullanım oranları incelendiğinde 2230 milyon m³ su sulama için, 320 milyon m³ su evsel ve

270 milyon m³ su sanayi amacıyla kullanılmaktadır. Asi havzasında toplam kullandığı su miktarı 2730 milyon m³tür³⁶. Suriye’de sulanan arazilerin yüzde 17’si Asi havzası içinde yer almaktadır. Suriye tarım amacıyla sulama yaparken sadece yüzey sularından değil, aynı zamanda yeraltısularından da faydalanmaktadır³⁷. Asi havzasının Suriye sınırları içerisinde kalan bölümünde yeraltısuyu miktarı 1607 milyon m³ olarak hesaplanmıştır. Bu miktarın 1134 milyon m³’ü kaynaklarla yüzeyleyirken, geri kalan 473 milyon m³’ü ise akiferlerde yer almaktadır. Suriye, Asi nehri sularının yüzde 82’sini tarımsal, yüzde 8’ini içme suyu ve yüzde 10’unu sanayi amacıyla kullanmaktadır. Asi nehri havzasında sanayi bölgelerinin gelişimi suyun kolaylıkla sağlanabileceği belli noktalara odaklanmıştır. Başlıca sanayi bölgeleri, Asi havzası içerisinde yer alan Humus ve Hama şehirlerinde ve çevresinde bulunmaktadır. Asi havzasından endüstriyel kullanım için çekilen su miktarı, Suriye’de endüstriyel kullanım için çekilen toplam su ihtiyacının yarısına tekabül etmektedir³⁸.

Suriye, Asi nehri havzasında inşa ettiği barajların toplam kapasitesi 736 milyon m³tür. Bu barajların en büyükleri Rastan, Katina, Mahardeh, Zezun ve Kastan barajlarıdır. Katina rezervuarına bağlı olan Humus-Hama kanalı 23.000 hektarlık alan için su sağlarken, Mahardeh rezervuarı Asharneh ovası için, Rastan rezervuarı ise Asharneh ve Ghap ovasında yer alan sulanan alanlar için su sağlamaktadır. Yapılması planlanan projeler ile sulanacak alan miktarının 72.000 hektar olması hedeflenmektedir. Mevcut rezervuar sularının yetersiz olduğu durumlarda, yeraltısuyu kullanılmaktadır. Yeraltısuyu kullanılarak yaklaşık 20.000 hektar alan sulanmaktadır.

1.1.3. Türkiye

Türkiye’nin brüt yerüstü su potansiyeli 193 milyar m³tür. Tüketilebilir yerüstü ve yeraltı suyu potansiyeli ortalama yılda 112 milyar m³tür³⁹. Asi nehri havzası Türkiye’nin toplam su potansiyelinin %0,6 sına sahiptir. Türkiye,

Asi nehri sularını öncelikle sulama, içme, hayvancılık amacıyla kullanmak istemektedir. Türkiye’nin Asi havzasında kendi sınırları içerisinde sulamayı planladığı alan 165.000 hektardır.

Lübnan, havza sularının çok az oranda kullanırken, Suriye’nin Asi nehri üzerinde Ghap sulama projesi sebebiyle kurak aylarda Türkiye’ye çok az miktarda su ulaşmaktadır. Türkiye, Asi havzasında 165.000 hektar arazinin sulanmasını öngörmektedir⁴⁰. 1972 yılında DSİ, Amik gölü ve çevresindeki bataklık arazilerini kurutmuş ve tarıma açmıştır. Yapılan ıslah çalışmaları ile 23.000 hektar alan kurutularak büyük taşkınlar dışında tarıma elverişli hale getirilmiştir. Ancak DSİ’nin bu projesi daha sonraki dönemlerde taşkın ve kuraklık gibi olumsuz çevresel etkilere neden olmuştur⁴¹.

Türkiye’nin Asi havzası üzerinde su kaynaklarını geliştirmek amacıyla yapılmış ve planlanmış 12 projesi vardır. Dört proje işletme halindeyken, iki proje inşa sürecinde ve geriye kalan 6 proje inceleme safhasındadır. Taşkın koruma amacıyla yapılan bu projeler dahilinde nehir suları içme, sulama ve enerji amacıyla kullanılmaktadır. İşletme halindeki tesisler ile 14.067 hektar alan sulanmakta ve 17,0 GWh/yıl enerji üretilmektedir. İnşa halindeki projeler tamamlandığında 8.019 hektar alan sulanacak ve 0,95 milyon m³ içme suyu elde edilecektir. İnceleme safhasında olan projeler ile 77.489 hektar alanın sulanması, 20.000 hektar alanın taşkınlardan korunması, 36,43 milyon m³ içme suyu sağlanması ve yılda 62,77 GWh enerji üretilmesi planlanmaktadır. İnşa halindeki ve planlanan projeler tamamlandığında toplam 99.575 hektar alan sulanacak, yılda 180 GWh elektrik üretilecek, 37 milyon m³ içme suyu sağlanacak ve 20.000 hektar alan taşkından korunacaktır. Suriye’nin planlarını tamamlaması halinde, Türkiye’nin projeleri için ihtiyaç duyduğu suyun sağlanamaması durumunun söz konusu olduğu çeşitli kaynaklar tarafında ifade edilmektedir.

1.1.4. Üç Kıyıdaş Ülkenin İlişkileri

Bölge sularının konuşulduğu uluslararası platformlarda uzun bir süre Asi nehri konusu gündeme getirilmemekteydi. Bunun sebebi ise uzun yıllar boyunca daha önce de söz edildiği gibi Asi nehrinin Suriye'nin kendi sınırları içerisinde saydığı Hatay'dan deniz dökülüyor olmasıdır. Bu durum uzun yıllar boyunca nehrin Türkiye'nin taleplerine rağmen konuşulmamasına, Suriye tarafından dile getirilmemesine sebep olmuştur.

Lübnan ve Suriye arasındaki ilişkiler Suriye'nin 1950'lerde su kaynaklarını geliştirme projelerini başladıktan sonra ciddi olarak 1962 yılından sonra başlamıştır. Öncelikle ortak özel bir komite oluşturulmuş ve bu komite Hermel ve Ka'a bölgelerinin su ihtiyaçlarını karşılamak için Lübnan'a yılda 100 milyon m³ su tahsis etmiştir. Bu ortak komitenin çalışmaları ışığında Lübnan'ın su kaynaklarını daha iyi değerlendirebilmesi için baraj ve bent yapması tavsiye edilmiştir. Sulama amacıyla Lübnan'da iki regülatör yer almaktadır.

Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkileri yıllar boyunca karmaşık bir şekilde geliştirmiştir. Fırat-Dicle havzası sularının kullanımı için oluşturulmuş Ortak Teknik Komite 1980'li yılların başlarında oluşturulmuştur. Türkiye ve Suriye bölgenin sınıraşan suları Fırat ve Dicle nehirlerini konuşurken Asi nehri görüşülmemiştir. Uzun yıllar boyunca Suriye, Hatay bölgesini kendi sınırları içerisinde olduğunu belirtmiş ve Asi nehrini kendi ulusal suyu olarak kabul etmiştir⁴². Bu sebeple, uzun yıllar boyunca Asi nehri iki ülke arasında konuşulamayan bir konu olmuştur. Türkiye Asi nehri sularının %90'ının Suriye tarafından kullanıldığını ve yapılacak projeler ile bu oranın daha da artacağını belirtmiştir. Suriye'nin yoğun kullanımı nedeniyle Türkiye'ye ulaşan su miktarı saniyede 3 m³ yani yılda 94,6 milyon m³'tür ve bu miktar Türkiye Amik ovası sulamaları için yeterli değildir⁴³.

1.2. Asi Havzası Su Kaynakları Geliştirme Projeleri

Asi nehri suları, Lübnan ve Suriye'de sulama suyu ihtiyacı ile Humus-Hama sulama kanal sistemine, Ghap ve Roudji sulama şebekelerine verilmektedir. Ayrıca, Asi nehri suları, 1998 yılında Homs şehri yakınlarında inşa edilen Zeite barajı, Romalılar döneminde yapıp daha sonra Fransızlar döneminde tekrar inşa edilen Katina barajı ve 1960 yılında Rastan şehri yakınlarında inşa edilen Al Rastan barajında sulama ve içme suyu olarak kullanılmak üzere depolanmaktadır. Suların, sulama ve içme haricinde elektrik üretimi içinde kullanıldığı Asi nehri havzasında Katina gölü çevresinde 1957 yılında inşa edilen petrol rafinerisi, Katina gölünün batısında 1976 yılında inşa edilen gübre üretim tesisleri ve Türkiye sınırları yakınında Zeytin fabrikaları yer almaktadır. Bu tesisler havzada kirliliğe sebep olmaktadır özellikle zeytinyağı fabrikaları atıkları toplu balık ölümlerine neden olmuştur⁴⁴. Ayrıca tarımsal sulamadan dönen suların Asi nehrine boşalımı, Humus şehrinin kanalizasyon sisteminin yetersizliği kirliliği artırmaktadır. Suriye hükümeti bu konuda önlemler alma çabaları bulunmasına rağmen havzanın su kalitesi problemi devam etmektedir⁴⁵.

Asi nehri havzasında kalkınmaya yönelik projelerin geliştirilmesi 1950'li yıllara dayanmaktadır. İlk büyük proje olan Ghap vadisi projesini yapabilmek için Suriye, Dünya Bankası'ndan kredi talebinde bulunmuştur⁴⁶. Bu plana göre 30.000-32.000 hektar büyüklüğündeki bataklık alanı drene edilip, sulu tarıma uygun alana dönüştürülecektir. Dünya Bankası kredi değerlendirmesinde, havzanın birden fazla ülkenin sınırları içerisinde bulunmasından kaynaklanan uluslararası boyutuna odaklanmıştır. Bu sebeple bu projeyi Dünya Bankası uluslararası projelerde üzerinde durduğu şartlarca değerlendirmiştir. Söz konusu projeye yukarı kıyıdaş bir zarar gelmemesi ve aşağı kıyıdaş ülkenin mevcut kullanımlardan ötürü gördüğü zararlarla ilgili protesto

etmemesi (hem aşağı hem de yukarı kıyıdaş ülkelerin potansiyel kullanımlar nedeniyle protesto etmemesi), Dünya Bankası'nın sınıraşan nehirlerin kullanımına ilişkin şartlarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda da Dünya Bankası bu projeyi dört ana başlık içerisinde incelemiştir. Bu çerçevede, Asi nehri havzası tüm su kaynakları ile bir bütün olarak ele alınmalıdır. Ayrıca, yapılacak her bir proje bu bütünün bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Proje için kıyıdaş ülkelerin rızasının alınması, ve kazanılmış hakların tanınması, kıyıdaş ülkelerin yaklaşımlarının her projeyi kendi yararlılık ve etki çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir⁴⁷.

Dünya Bankası, Ghap projesinin Lübnan'ın mevcut su kullanımından etkilenmeyeceğini, fakat Lübnan'ın su kullanımını arttırması durumunda Suriye'nin ve projenin bu gelişmeden zarar göreceği kanısına varmıştır. Bu duruma ek olarak, Türkiye-Suriye ilişkilerinin gergin olması ve bu planın Türkiye-Suriye'nin kıyıdaş olduğu diğer nehirlerin kullanım hakları uzlaşma uyum sağlamaması üzerine karşı çıkacağı düşünülmüştür. Türkiye ayrıca Suriye'nin Afrin suyunun yönünü değiştirdiğini belirtmiş ve protesto etmiştir⁴⁸.

Dünya Bankası, Türkiye'nin bu itirazında, bu projenin toplam su potansiyelinde veya yaz minimum akışında azalmaya sebep olacağını ve bu nedenle de ekilen ve ekilecek alanların sulanmasının tehlikeye gireceği ve enerji ihtiyacını giderecek hidroelektrik tesislerin kurulmasına engel olacağı düşüncesinin olduğunu belirtmiştir. Dünya Bankası'na göre ise, Suriye'ye giren ve sulama için kullanılacak su miktarı proje için bir tehlike yaratmamaktadır. Bu proje kış taşkınlarını kontrol edecek ve yaz aylarında aşağı kıyıdaşa yeterli su akmasına engel olmayacaktır⁴⁹.

Dünya Bankası, Türkiye'nin itirazından sonra, Türk ve Suriyeli uzmanlar ile Şam'da toplantılar düzenlemiştir. Uzmanlar, projenin inşası sırasında Türk topraklarının düzenli olarak taşkına maruz kalacağını ve bu projenin sula-

ma dönemi sürecince Türkiye'ye su gitmeyeceği sonucuna varmışlardır⁵⁰.

1960'larda BM uzmanları, Suriye ve Lübnan arasında tartışma konusu olan Asi sularının Lübnan'ın 485 milyon m³/yıl olan yıllık ortalama su potansiyelini öncelikli kullanma hakkına sahip olduklarını çünkü suyun kaynak noktasının Lübnan olduğunu belirtmişlerdir⁵¹.

1960'larda Suriye, Rastan ve Mehordan barajlarını, Cisir-ek Sugur bendini ve iki kanaldan oluşan bir sulama sistemi inşa etmiştir⁵².

1962 yılında Suriye, Hollanda Kalkınma İşbirliği, NEDECO ile Asi nehrini geliştirme projesi için işbirliği yapmışlardır. Bu proje planlanırken Türkiye'nin şartları, çıkarları ve Asi nehri sularını kullanım hakları göz ardı edilmiştir. O dönemde, Türkiye ve Suriye arasında yapılan bir konferansta Türkiye taslak bir protokol hazırlanmasını talep etmiştir. Bu protokole göre, Asi havzasında hazırlanacak bu plan her iki ülkenin de çıkarlarına hitap edecek ve gelişmelerini destekleyecektir. Gerekli taşkın kontrol ölçümlerini de belirlenmesi şartını da içeren olacak bu protokol de, yukarıda bahsi geçen NEDECO projesinin tekrar geçirilmesi ve yenilenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, bu protokol içerisinde nehir ölçüm, taşkın uyarı istasyonlarının yapılmasını ve 6 Şubat 2011 tarihinde temeli atılan Asi Dostluk Barajını hitaben Amik ovasının sulama ihtiyaçlarının karşılanması için Türkiye-Suriye sınırına bir baraj yapılması için fizibilite çalışmalarının başlanması da yer almaktadır. Yapılan bu toplantı sonucunda bir sonuca varılamamıştır⁵³. Türkiye, Asi nehrini tüm bölge suları ile birlikte ele almak isterken, Suriye uzun yıllar boyunca Asi nehrini konuşmaktan kaçınmıştır.

Asi havzasının Suriye sayısı net olmamakla birlikte birçok baraj inşa etmiştir. En büyük rezervuar kapasitesine sahip barajlardan biri olan Zeyzun barajı 2002 yılında yıkılmıştır. 22 Suriyelinin öldüğü selde 70 milyon m³ su

serbest kalmış ve Türkiye’de tarımsal alanlar ve Suriye’de yerleşim birimleri zarara neden olmuştur. Bu kaza sonrası Türkiye’nin yardım veya tazminat talebi olmamıştır. Bir başka bü-

yük baraj ise rezervuarı 80 milyon m³ kapasiteli olan Zeita barajıdır ve halen inşa aşamasındadır⁵⁴.

Tablo 2 - Asi Nehri Havzasında yer alan önemli barajlar⁵⁵

Ülke	Baraj Adı	Nehir	Yıl	Yükseklik (m)	Kapasite ⁵⁶ (milyon m ³)
Suriye	Al Rastan	Asi	1960	67	228
	Katina	Asi	1976	7	200
	Mhardeh	Asi	1960	41	67
	Zeyzun ⁵⁷	Asi	1995	43	71
	Kastun	Asi	1992	20	27
	Abou Baara		1987	28	8
	Afamia		1998	46	27,5
	Al Douaysat		1995	34	3,5
	Al Kafat		1969	14	1,5
	Al-Khassania		1987	10	3,1
	Al-Shahba		1968	6	12
	Kafer Roheen		1991	24	2
	Kazan-Al-Balo		2001	10	14,5
	Rabet-Al-Shek		1991	18	15
	Rajo		1981	30	15
	Salhab		1992	15	8
	Zeita/Zaita ⁵⁸				80
	17 Nisan	Afrin	1997	68	200
	Yafiya	Asi			65
	Tanonoh	Asi	1980	20	2,6
	Tel Dan	Asi			15,6
Türkiye	Karamanlı	Bulanık	1985	35	2000
	Yarseli	Beyaz Çay	1989	42	55
	Tahtaköprü	Bulanık	1975	50	200
	Yayladağ	Kureyşi	1988	47	6

1.3. Asi Havzasına Yönelik Hukuki Düzenlemeler

- 20 Ekim 1921 tarihinde, Türkiye ve Suriye adına da Fransa arasında imzalan andlaşmaya göre Asi ve Fırat havzaları arasında yer alan ve Suriye'nin Halep şehrinin güneyinde son bulan Balık (Qweik) çayı ile ilgilidir. Balık çayı, Türkiye'den doğmakta ve yılda 0,2 milyar m³ su potansiyeline sahiptir. Yapılan andlaşmaya göre bu çayın suyu Halep kenti ile kuzeyde Türkiye'de sınırları içerisinde kalan bölge arasında her iki tarafı hakça tatmin edecek biçimde tevzi edilecektir. Fakat günümüzde Halep kenti su teminini Tabka barajından sağlamaktadır⁵⁹.
- 2 Şubat 1926 tarihinde Kudüs'te Filistin adına Birleşik Krallık ve Lübnan adına Fransa arasında bir anlaşma imzalanmıştır. İki ülkenin iyi komşuluk ilişkileri üzerine imzalan anlaşma hayvan su içme hakkı, geleneksel su kullanım hakları, su tahsisi ve seyrüsefer hakkı ile ilgilidir.
- 30 Mayıs 1926, Suriye adına Fransa ve Türkiye arasında dostluk ve iyi komşulukla ilgili sözleşme, Halep şehri için içme ve sulama için su tedarik edilmesini içermektedir.
- 3 Mayıs 1930 tarihli Fransa ve Türkiye tarafından imzalanan "Tahdid-i Hudut Nihai Protokolü" sınırışan sular konusuna değinmiştir.
- 19 Mayıs 1939, Türkiye ve Suriye arasında imzalanan "Hatay-Suriye Tahdid-i Hududu Son Protokolü" ne göre Suriye ve Türkiye arasında sınır oluşturan Asi, Karasu ve Afrin sularının eşit bir şekilde kullanılacağı belirtilmiştir⁶⁰.
- 1972 yılında Suriye ve Lübnan bir anlaşma yapmışlardır. Siyasi nedenlerle o tarihte yürürlüğe giremeyen bu anlaşmaya göre Lübnan yılda yalnızca Asi nehrinden 80 milyar m³ su tahsis edebilecektir⁶¹.

- 20 Eylül 1994 tarihinde Suriye ve Lübnan, Asi nehri sularının iki ülkenin kullanımına ilişkin "Asi Sularının Paylaşılması Andlaşması" nı imzalamışlardır. Türkiye'nin dahil edilmediği bu andlaşmaya göre Lübnan-Suriye sınırındaki 420 milyon m³ toplam su hacminin 80 milyon m³ Lübnan'a bırakılmıştır. Geriye kalan 340 milyon m³ su Suriye'nin kullanımına bırakılmıştır⁶².

1994 andlaşmasına göre⁶³:

1. madde, iki ülke arasında, Asi nehrinin Lübnan topraklarından aktığı ve nehrin ortak su olarak kabul edildiğine dair fikir birliğine varılmıştır.
2. madde, nehrin kaynaklarının tespiti ve kaynak bölgesinin sınırlandırılması yapılmıştır. Bu maddeye göre nehrin yıllık ortalama akışı 403-420 milyon m³ olarak kabul edilmiştir.
3. madde, Lübnan'ın Asi nehrinden kullanabileceği su miktarı 80 milyon m³ olarak belirlenmiştir.
4. madde, yıllık su akış miktarı 2. Maddede belirlenen miktardan daha az olması durumunda Lübnan'ın kullanabileceği su miktarı, orantılı olarak tekrar belirlenecektir.
5. madde, Lübnan sınırları içerisinde suyun akımı ve miktarı iki ülkenin uzmanlarından oluşan bir komite tarafından denetlenecektir.
6. madde, Lübnan sınırları içerisinde Asi nehri ana kolunun ve kollarının denetim ve onarım finansmanı Suriye tarafından karşılanacak ve iki ülke tarafından yapılacaktır.
7. madde, andlaşma hükümlerinin yerine getirilmesi için ortak hakemlik heyeti oluşturulmuştur.
8. madde, andlaşma öncesi işletmeye açık olan kuyulardan su sağlanmaya devam edilirken, yeni kuyu açılması için izin Suriye'den alınacaktır. Yeni bir kuyu açılması söz konusu olduğunda Lübnan'ın payından düşürülecektir.
9. madde ise andlaşmayı imzalayan yetkili kişileri kapsamaktadır. Suriye hükümeti adına Sulama Bakanı Abdurrahman El-Medeni, Lübnan Hükümeti adına Su ve Enerji Bakanı Elyas Houbayca imzalamıştır.

Lübnan ve Suriye arasında imzalanan bu andlaşma güçlü kıyıdaşın yani Suriye'nin taleplerine göre şekillendirilmiştir. Nehrin Lübnan kesiminde kontrolünü ele alan Suriye, bir diğer kıyıdaş olan Türkiye'yi bu andlaşmaya dahil etmemiştir.

2. Türkiye-Suriye Siyasi İlişkilerinin Tarihi

Türkiye-Suriye ilişkilerinin inişli çıkışlı olmasında küresel ve bölgesel faktörlerin etkisi büyüktür. Suriye, Osmanlı İmparatorluğu tarafından 400 yıl boyunca yönetilmiştir. Osmanlı'nın dağılma döneminde özellikle Suriye'de Arap milliyetçiliği yükselmiştir. Bu durum I. Dünya Savaşı döneminde daha da artmıştır. Suriye'ye göre Osmanlı yönetimi altındayken Arap dünyası gelişmemiştir⁶⁴.

Türkiye-Suriye arasında uzun yıllar sorun olan bölge Hatay, Türkiye ile 1939 yılında birleşmiştir. Suriye ise bu birleşmeyi uzun yıllar boyunca kabul etmemiş ve Hatay'ı "çalınmış toprak" olarak tanımlamıştır. Uzun süre Arap dünyasının gündeminde kalan Hatay meselesi, Suriye'nin her zaman gündeminde olmasına karşın İsrail'in 1948 yılında kurulması ile Arap dünyasının gündemde ikinci plana itilmiştir⁶⁵.

1946 yılında bağımsızlığını kazanan Suriye'nin Türkiye ile ilişkileri sorunlu olarak tanımlanabilir. Özellikle, iki ülkenin ilişkilerinde soğuk savaş dönemi belirleyici olmuştur. Farklı iki kutbun destekleyicisi olan Türkiye ve Suriye'nin egemenlik ve toprak bütünlüğünü temel alan gergin ilişkileri 1998 yılı itibari ile son bulmuştur. Söz konusu, 1998 yılı Ekim ayı Türkiye-Suriye ilişkilerinin en gergin olduğu dönemdir. Gerilim aynı yıl içerisinde imzalanan ve teröre karşı işbirliğini öngören Adana Mutabakatı ile çözüme ulaştırılmıştır. Bu dönem sonrası iki ülkenin ilişkileri hızlı bir ivme kazanmıştır. Güvenlik, ekonomi ve kültürel alanlarda yakın ilişkiler ve işbirlikleri iyi komşuluk ilişkileri içerisinde gelişmeye başlamıştır⁶⁶.

Özellikle Irak Savaşı ile birlikte iki ülkenin ortak çıkarları ve tehdit algıları ve o dönemde ABD'nin Suriye üzerinde baskıcı politikası Türkiye ve Suriye'yi yakınlaştırmıştır. 2000 yılında Suriye devlet başkanının Hafız Esad'ın vefatıyla değişmesi ve Beşar Esad devlet başkanlığı ile Suriye dış politikasında değişim başlamıştır. Bazı ülkelerin dış politika pozisyonları tekrar gözden geçirilmeye başlanmıştır. Bu süreçte Türkiye ile ilgili görüşlerde tekrar gözden geçirilmiştir. Aynı dönemde Türkiye, Irak'ta yaşanan gelişmelerinden kaygı duyarken ve bu durumun Kürt sorununa etkilerine odaklanmıştır. Türkiye, o günlerde geleneksel müttefiki ABD ile ilişkisi de sorunludur⁶⁷.

2.1. Hatay Meselesi'nin Asi Nehrine Etkisi

İskenderun-Antakya bölgesine Hatay adı 1936 yılında Atatürk tarafında verilmiştir. Bu bölge, Osmanlı döneminde Türk ve uluslararası belgelerde "İskenderun Sancağı" veya "Sancak" olarak adlandırılmıştır. Mondros Ateşkes Andlaşması sonucu bu bölge İngilizler tarafından Fransa'ya verilmiştir. 20 Ekim 1921 tarihinde, Milli Mücadele sırasında, Fransa ile imzalanan ve Suriye sınırını çizen Ankara Anlaşması'nda Hatay bölgesi özel bir yönetim altına konularak sınır dışında tutulmuştur. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Andlaşması'nın 3. Maddesinde 1921 yılında imzalanan Türk-Fransız anlaşmasına atıf yapılmıştır. 1921 anlaşmasında belirtilen Türkiye-Suriye sınırı ve İskenderun Sancağının özel durumu Lozan Antlaşmasında onaylanmıştır. Lozan Antlaşmasını takiben 29 Eylül 1923 tarihinde, Milletler Cemiyetinin Temmuz 1923 tarihinde Suriye ve Sancak bölgesini Fransa mandası olma kararı yürürlüğe girmiştir. Fransa, yönetimi altındaki Suriye ve Lübnan'ı dört bölgeye bölerken, İskenderun Özerk Sancağı'nı da kurup, Halep'ten ayırmıştır⁶⁸.

30 Mayıs 1926 tarihinde "Türkiye Cumhuriyeti ile Uluslararası Bağitlar Gereğince Suriye

ve Lübnan Üzerinde Sahip Olduğu Yetkiye Dayanarak Davranan, Fransa Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkiler Sözleşmesi” imzalanmıştır. Bu sözleşme sonrası Türkiye-Fransa ilişkileri olumlu yönde gelişmiş ve bu durum Sancak’ta yaşayan Türkleri ve Türkiye’yle olan ilişkilerini etkilemiştir. 9 Eylül 1936 tarihinde Fransa, Suriye ile manda yönetimi sona erdiren bir ön anlaşma imzalamıştır. Aradan geçen on yıllık süre içerisinde, 1926-1936 yılları arasında İngiltere, Irak’a bağımsızlığını vermiş, bu durum Suriye Araplarını etkilemiş, Fransa’nın Suriye üzerindeki etkisi zayıflamaya başlamıştır. 1936 yılında imzalanan anlaşmaya göre Suriye ile ilgili tüm antlaşma, sözleşme, uluslararası taahhütlerden kazanılan tüm hak ve vecibeler Suriye’ye devretmiştir. Bu durum İskenderun Sancağı’nın statüsünü de etkilemiştir. Türkiye bu anlaşmaya tepkisini ve bu tür anlaşmanın Sancak halkıyla da imzalanması gerektiği talebini Milletler Cemiyeti’nin 23 Eylül 1936 tarihli toplantısında dile getirmiştir. Bu duruma Fransa’nın itirazı üzerine, konu Milletler Cemiyeti’ne götürülmüştür. Milletler Cemiyeti Konseyi raportörü Sandler’in raporuna göre Sancak ayrı bir birim olarak kabul edilmiştir. Sunulan rapora göre belirlenen komite, Sancak’ın Statüsü ve anayasasını hazırlamış ve bu metinler 29 Mayıs 1937 tarihinde Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından onaylanmıştır⁶⁹.

Ayrıca, 29 Mayıs 1937 tarihinde Fransa ve Türkiye arasında iki antlaşma imzalanmıştır. İmzalanan iki antlaşma İskenderun Sancağı’nın “Ayrı Varlık”ını kuran uluslararası bağitlar, Sancak’ın toprak bütünlüğünü güvenceye alan antlaşma ve Türkiye-Suriye sınırının güvenceye alınmasına ilişkin antlaşma konularını içermektedir⁷⁰.

3 Temmuz 1938 tarihinde Türkiye-Fransa arasında imzalanan Askeri Antlaşma İskenderun Sancağını da etkilemekteydi. Bu antlaşmaya göre Sancak’a yapılacak bir saldırı durumunda güvenliği sağlamak üzere alınacak önlemleri düzenlenmiştir. Bu süreç içerisinde

Türkiye ve Fransa arasında yeni bir dostluk anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma sonrası 1921 Ankara Anlaşması’nın geçerliliği yenilenmiştir. 22 Temmuz 1938 tarihinde yapılan seçimler sonucu 2 Eylül 1938 tarihinde açılan Meclis’te Tayfur Sökmen devlet başkanı olmuş ve Sancak’ın adı Hatay olarak değiştirilmiştir⁷¹.

1939 yılında İkinci Dünya savaşı ile İngiltere Akdeniz güvenliği için müttefik arayışına girmiştir. 12 Mayıs 1939 tarihinde Türkiye ve İngiltere yayınladıkları “Ortak Demeç” ile ittifakı başlatmışlardır. Fakat Türkiye, İngiltere ile yayınladığı ortak demecin aynısını Fransa ile yapmak ve Hatay’ın ülkesine katılması şartını dile getirmiştir. 23 Haziran 1939 tarihinde Üçlü ittifakın ikinci adımı Türkiye-Fransa Ortak Demeci’nin yayınlaması ile atılmıştır. Aynı gün Türkiye ve Fransa, “Türkiye- Suriye Arasındaki Toprak Sorunlarının Kesin Çözümüne İlişkin Anlaşmayı” imzalamışlardır. Bu anlaşma ile Hatay toprakları Türkiye’ye dahil edilmiştir. Bu anlaşma yürürlüğe girmeden önce 29 Haziran 1939 tarihinde Hatay Meclisinde alınan oybirliği kararı ile Türkiye’ye katılma kararı almışlardır. 7 Temmuz 1939 tarihinde Hatay ili kurulmuş ve katılma işlemi tamamlanmıştır. Suriye, bu katılımı kabul etmeyeceğini, Hatay’ın kendi toprakları olduğunu belirtmiş ve hem Fransız hükümetine hem de Milletler Cemiyetine birer telgrafi ile katılım kararını protesto etmişlerdir⁷².

Uzun bir dönem Suriye, Hatay’ı kendi toprağı olarak kabul etmiş ve Asi nehrini de kendi topraklarından Akdeniz’e dökülen ulusal suyu olarak tanımıştır. Suriye, gerek bölge suları ile ilgili görüşmelerde gerek Asi nehri sularının kullanımına ilişkin düzenlemelerde Asi nehrini Türkiye ile tartışmamıştır.

2.2. Soğuk Savaş Dönemi

1990’lara kadar Türkiye-Suriye ilişkileri Soğuk Savaşın etkisi altında kalmıştır. Su meselesi ise 1960’lı yıllarda iki ülkenin de Fırat Dicle havzası sularını kullanmaya başlaması

ile su sorunu dış ilişkilerde bir gündem maddesi haline gelmiştir. İki ülke aynı dönemde sulama ve enerji odaklı projelere başlamıştır. Havzada memba ülke olan Türkiye'nin su kaynaklarından faydalanma projelerine ağırlık vermesi hem Suriye'de hem de Arap dünyasında egemenlik ve çıkarlara ilişkin kaygıların ortaya çıkmasına sebep olmuştur⁷³. Özellikle, Fırat nehri üzerinde yer alan Keban, Karakaya ve Atatürk barajlarının inşaa süreci içerisinde ilişkiler daha gergin bir hal almıştır. Suriye, Türkiye'ye karşı terör kozunu oynamaya başlamış ve bu doğrultuda PKK, Asala ve Dev-Sol gibi örgütlere sığınma sağlamıştır. 1980'li yıllarda Suriye tarafından verilen bu desteğin boyutu artmıştır. 1983 yılında Türkiye kamuoyuna Suriye'nin bu tavrından memnun olmadığını belirtmiştir⁷⁴. Ayrıca, 1983 yılında GAP'a başlayan Türkiye'nin Suriye ile ilişkileri daha da gergin bir boyuta ulaşmıştır. Uluslararası finans kuruluşları Arap protestoları karşısında Türkiye'ye kredi vermemiş ve Türkiye bu projeyi kendi ulusal bütçesi ile finans etmiştir.

1987 yılında Suriye'ye başbakanlık seviyesinde ziyarette bulunan Türkiye, bu ziyaret süresince Suriye'den PKK'ya desteğini çekmesi hususunda talebini dile getirmiştir. Suriye ise Türkiye'den Fırat nehri sularının paylaşımına ilişkin bir anlaşma imzalanmasını talep etmiştir. Türkiye bu durum karşısında Türkiye-Suriye sınırından aylık ortalama olarak saniyede 500 m³ su vereceğini taahhüt eden bir protokol hazırlamış ve bu protokol iki ülke tarafından imzalanmıştır⁷⁵. Ayrıca bu protokolle birlikte iki ülke kendi toprakları içerisinde Suriye veya Türkiye karşıtı hareketleri desteklemeyeceğini içeren bir güvenlik protokolüne de imza atmışlardır. Bu protokole rağmen, PKK'nın Suriye üzerinden atakları devam etmiştir⁷⁶.

Soğuk savaş dönemi Türkiye-Suriye ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Su ve güvenlik konuları aynı zamanda iki ülkenin iç politikalarını da etkilenmiştir. Özellikle tarımın ulusal kalkınma politikası içerisinde ülke rejiminin

önemli bir parçası olması nedeniyle su konusu Suriye için teknik bir konu olmamış, kimlik, kendi kendine yeterlilik, bağımsızlık, Arap milliyetçiliği ile ilişkilendirilmiştir.

Türkiye, özellikle Fırat-Dicle havzasında başlattığı su geliştirme projelerini, refah ve gelişim düzeyinin eşit olmadığı Güneydoğu Anadolu bölgesi için bir yatırım olarak değerlendirmiştir.

Güvenlik iki ülkenin iç politikalarının öncelikli konusu olmuş ve Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerinde PKK'nın rolü önemli olmuştur⁷⁷.

Suriye-Türkiye ilişkileri 1980'ler ve 1990'larda meydana gelen hem küresel hem de bölgesel sistemin değişiminden etkilenmiştir. Özellikle 1990'larda Suriye'nin tarafı olduğu SSCB'nin dağılması ile Suriye kendini avantajlı olmayan bir konumda bulmuştur.

1990'larla birlikte "su" Arap-İsrail barış sürecinde konu olmaya başlamıştır. Türkiye'nin isteğinin dışında Fırat suları İsrail-Suriye su sorunun merkezine çekilmeye başlanmıştır. Türkiye, birbiriyle hidrolojik bağlantısı olmayan birbirinden farklı iki ayrı havza sularının birbiriyle ilişkilendirilmesini reddetmiştir⁷⁸.

1990'ların ortasında PKK faaliyetlerinin artmasıyla Türkiye su ve güvenlik konularını birbirinden ayırarak, Suriye'ye karşı PKK ile ilgili sert bir tutum sergilemiştir. 1996 yılında Türkiye, Suriye'ye PKK'ya desteğiyle ilgili tezkere göndermiş ve devamında iki taraflı sorun için diplomatik çözüm geliştirmeye çalışmış fakat istediği sonuca ulaşamamıştır.

O güne kadar Türkiye'nin talep ve uyarılarını dikkate almayan Suriye, Türkiye'nin tavrının ciddiyetini anlamış ve Türkiye ile 20 Ekim 1998 tarihinde Adana Mutabakatını imzalamıştır. Bu mutabakat ile ikili ilişkiler özellikle güvenlik alanında ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Bu mutabakat ile Suriye, PKK kampalarını kapatmış ve lojistik desteğine son vermiştir⁷⁹. Bir başka deyişle su konusu Suriye ile

ilişkilerde güvenlik ile doğrudan bağlantılan-
dırılmıştır.

2.3. 2000 Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri

1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatı sonrası, 2000 yılına kadar iki ülke ilişkilerinde güven inşa etme çalışmaları devam etmiştir. 10. Cumhurbaşkanımız Ahmet Necdet Sezer'in 13 Haziran 2000 tarihinde Hafız Esad'ın cenazesine katılması, iki ülkenin değişmeye başlayan ilişkilerinin gözler önüne sermiştir. 2000 yılında Suriye Başbakan Yardımcısı Abdülhalim Haddam'ın Ankara'ya yaptığı resmi ziyaret ile ilişkiler olumlu bir gelişme süreci içine girmiştir⁸⁰.

2002 yılı sonrası Türk dış politikasının değişmesi ve Ortadoğu'ya yönelmesi, 2003 yılında Irak işgali ile ABD'nin Suriye üzerinde hissedilen etkisi, Suriye'nin güvenlik kaygıları, izole edilmiş hissi ve Irak'ın parçalanma ihtimalinin iki ülke üzerinde yarattığı ortak güvenlik endişesi Türkiye ve Suriye'yi yakınlaştırmıştır⁸¹.

İki ülke arasında gelişen güven, ekonomik ilişkileri geliştirme adımlarının da atılmasını sağlamıştır. 22 Aralık 2004 tarihinde Türkiye ve Suriye ilk Serbest Ticaret Anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşma ile iki ülkenin sınırları tanımlanmış ve Suriye Hatay'ın Türkiye sınırları içerisinde yer aldığını kabul etmiştir⁸².

Türkiye-Suriye ilişkileri 2003 yılında yapılan karşılıklı üst düzey ziyaretlerle önemli ivme kazanımlarına sahne oldu. Sözelimi, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın 2004 yılında Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret bu konuda önemli bir adım olmuştur. 1946 yılından bu yana bağımsız Suriye tarihinde ilk defa Suriyeli bir devlet başkanı Türkiye'ye geliyordu. Bu ziyaret, iki ülke ilişkileri açısından olduğu kadar, bölgesel dengeler açısından da yepyeni bir dönemin başlangıcı olarak yorumlanmıştır⁸³.

22 Aralık 2004 tarihinde Başbakan Recep Erdoğan'ın Suriye ziyareti sırasında Suriye Başbakanı Otri ile görüşmüş ve Asi nehri üzerinde yapılacak ortak bir baraj için işbirliği ve teknik destek verebileceğini belirtmiştir. Türkiye'de 20.000 hektar Suriye'de 10.000 hektar alanı sulamayı hedefleyen bu projede elektrik üretimi de yapılacaktır⁸⁴.

Türkiye ve Suriye, 16 Eylül 2009 tarihinden itibaren Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) çerçevesinde toplantılar yapılmasına karar verilmiştir. 22-23 Aralık 2009 tarihlerinde Şam'da düzenlenen Türkiye-Suriye YDSK Birinci Başbakanlar Toplantısı'nda yaklaşık 50 adet Mutabakat Zabıtları ve Anlaşma imzalanmıştır⁸⁵. Bu belgelerden su ve çevre ile ilgili olanlar sırasıyla⁸⁶;

1. Asi Nehri Üzerinde "Dostluk Barajı" adı altında Ortak Baraj İnşa Edilmesine İlişkin Mutabakat Zaptı,
2. Suriye'nin Dicle Nehrinden Sulama Amaçlı Su Çekimine İlişkin Mutabakat Zaptı,
3. Kuraklıkla Mücadele ve Su Kaynaklarının Etkin Kullanımına İlişkin Mutabakat Zaptı,
4. Su Kalitesinin İyileştirilmesine İlişkin Mutabakat Zaptı,
5. Meteoroloji Alanında Mutabakat Zaptı,
6. Çevre Koruma Alanında İşbirliği Anlaşması'dır.

Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Bakanlar ikinci toplantısı 2-3 Ekim 2010 tarihleri arasında Suriye'nin Lazkiye şehrinde toplanmıştır⁸⁷. İkinci toplantıda imzalanan anlaşmaların durumları incelenmiştir.

2009 yılında yapılan toplantıda Asi nehri üzerinde Türkiye-Suriye sınırında, iki ülkenin %50-%50 iştiraki ile "Asi Dostluk Barajı"nın yapılması için bir mutabakat imzalanmıştır. 6 Şubat 2011 tarihinde Asi Dostluk Barajı temeli iki ülkenin Başbakanları ve Bakanlarının katılımıyla atılmıştır. Bugünkü plan dahilinde

22,50 metre yüksekliğinde yapılması planlanan homojen dolgu tipinde inşa edilecek olan baraj, sulama, taşkın koruma ve elektrik üretme amacıyla yapılmaktadır. Asi Dostluk Barajı tamamlandığında yaklaşık 8 000 hektar tarım arazisi sulanacak, birçok yerleşim yeri taşkından korunacak, 9 MW kurulu güçle yılda yaklaşık 16 GWh enerji üretilenektir⁸⁸.

Değerlendirme ve Sonuç

1990'lı yılların son dönemlerine kadar Hatay sorunu, soğuk savaş döneminin etkileri, PKK ve sebep olduğu iki ülke arasındaki güven sorunu, Türkiye'nin GAP'a başlaması ve Fırat ve Dicle suları üzerinde barajlar yapılması, Suriye'nin aynı dönemde su kaynaklarını özellikle en önemli su kaynağı olan Fırat nehri üzerinde projeler yapmaya başlaması, Suriye'nin gıda güvenliği endişesi, su meselesinin teknik boyuttan çıkarılıp Arap milliyetçiliği meselesi haline getirilmesi, iki ülkenin ilişkilerinin gergin, güvensiz ve işbirliğinden uzak bir temel üzerinde gelişmesine sebep olmuştur.

1998 yılında Türkiye ve Suriye arasında imzalanan Adana Mutabakatıyla, iki ülke arasında var olan güven sorunu temelli ilişkiler iyileşme sürecine girmiştir. 2000 yılında 10. Cumhurbaşkanımız Ahmet Necdet Sezer'in Hafız Esad'ın cenaze törenine katılması ve devamında 2004 yılında Beşar Esad'ın Türkiye ziyaretıyla ilişkiler olumlu bir gelişim sürecine girmiştir. İlişkilerin olumlu gelişimi iki ülke arasında ekonomik, teknik işbirlikleri ve anlaşmalarla perçinlenmiştir.

Bu durum yakın ilişkiler içinde olan Türkiye ve Suriye uzun yıllar boyunca yapamadıkları sınıraşan suların kullanımına ilişkin işbirliği, değişen bölge dengeleri, iki ülkenin iyi ilişkileri, ortak çıkar algıları ile gerçekleşme sürecine girmiştir. Özellikle Asi Dostluk Barajı'nın 6 Şubat 2011 tarihinde temelinin atılması bu gelişmeye en iyi örnek olmuştur. Asi nehrinde gerçekleştirilen bu işbirliği sadece Türkiye-Suriye ilişkileri için değil, tüm bölge suları için işbirliği yapılabilme ihtimalini arttırmaktadır.

Bu işbirliğiyle;

- Önceki bölümlerde de söz edilen Asi nehrine ait verilerin tutarsızlığı iki ülkenin veri alışverişi, ortak çalışmaları ile giderilecek, havzanın kesin verileri belgelerde yerini alabilecektir.
- Gelecek dönemlerde, 1994 yılında imzalanan ve Türkiye'nin dahil edilmediği Asi nehrinin sularının tahsisine ilişkin Lübnan- Suriye antlaşmasının tekrar Türkiye'nin de dahil edilerek gözden geçirilmesi söz konusu olabilir.
- Uzun yıllar boyunca, özellikle de 1990'lı yıllarda su savaşları ve Ortadoğu bölgesi suları ilişkilendirilmiştir. Bu işbirliği devletler istediğinde Ortadoğu'da da sınıraşan suların kullanımına ilişkin işbirliği yapılabileceğinin bir örneğidir.
- Bugüne kadar Ortadoğu'da su kaynaklarına ilişkin işbirlikleri ve kurumsallaşma çalışmaları genellikle kıyıdaş olmayan ülkelerin güdümünde gerçekleştirilmeye çalışılmış ve başarısız olmuştur. Asi nehri örneği kıyıdaşların katılımıyla yapılacak işbirliklerinin başarılı olabileceğini göstermektedir.
- Asi nehri ile ilgili iki ülkenin işbirliği, Fırat-Dicle havzası sularının kullanımına ilişkin işbirliklerine de yansacaktır.
- Asi nehri havzasında, özellikle Suriye'nin Hama ve Humus şehirleri çevresinde sanayi tesislerinin yarattığı kirlilik mansap ülke Türkiye için problem yaratmaktadır. Havza sularının kalite durumu da iki ülke tarafından ele alınmalıdır. İki ülke bu konuda işbirliği sürecini başlatmıştır.
- İki ülkenin, Asi Dostluk Barajı ile oluşan işbirliği bölgede suya barışçıl bir rol kazandırılabilir.

DİPNOTLAR

- 1 Hidrolojik döngü içerisinde sözü edilen elemanlar; yağış, buharlaşma, bitkilerde terleme, toprak ve bitkilerde muhafaza edilen nem, yeraltına süzülme ve yeraltı suyunun beslenmesi, vb. (Ayrıca bkz. UNESCO, Water Shared Responsibility, 2006, s. 122)
- 2 A. Swain, *Managing Water Conflict; Asia, Africa And The Middle East*, London, Routledge, 2004, s.25
- 3 Meredith A. Giordano and Aaron T.Wolf, "The World's Freshwater Agreements: Historical Developments and Future Opportunities", *Atlas of International Freshwater Agreements*, New York, UNEP, 2002, s. 1; A. T. Wolf "Conflict and Cooperation Along International Waterways", *Water Policy*, 1998, s.251.
- 4 Swain, *a.g.e.*, s.27.
- 5 J.D.Priscoli,, A. T.Wolf, *Managinig and Transforminig Water Conflicts*, New York, Cambridge University Press, 2009,s.61.
- 6 *a.g.e.*, s.62
- 7 Asi nehri ismi uluslar arası literatürde Orontes ve Al-Asi olarak da geçmektedir.
- 8 Ayşegül Kibaroglu, Axel Klaphake, Annika Kramer, Waltina Scheumann, Alexander Carius, "Cooperation Turkey's Transboundary Waters", *Adelphi Research*, October, 2005,s.66.
- 9 FAO, *Irrigaiton in the Middle East Region in Figures: AQUASTAT Survey-2008*, FAO Water Reports, no:34, Rome, 2009,s.79.
- 10 FAO, s.79.
- 11 TFDD (Transboundary Fresh water Dispute Database), International River Basin Register, Oregon State University, <http://www.transboundarywaters.orst.edu/>, (21/03/2011)
- 12 Tabloda yer alan rakamlar 2009 yılına ait FAO çalışmasından alınmıştır. Bu raporda FAO çalışmasında verilen rakamlar esas alınmıştır.
- 13 Vefa Toklu, *Su Sorunu Uluslararası Hukuk ve Türkiye*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s. 94; Konuralp Pamukçu, *Su Politikası*, Ankara, Bağlam Yayınları, 2000, s.138
- 14 Dante A.Caponera, "Legal Aspects of Transboundary River Basins in The Middle: The Al Asi (Orontes), The Jordan and The Nile." *Natural Resources Journal*, XXIII No:3, Summer 1993:629
- 15 Vefa Toklu, s.94
- 16 Samir Salha, Türkiye, *Suriye ve Lübnan İlişkilerinde Asi Nehri Sorunu*, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1995, s.13.
- 17 Dışişleri Bakanlığı, *Ortadoğu'da Su Sorunu*, Ankara, Dışişleri Bakanlığı, 1994, s. 12.
- 18 FAO, s. 77
- 19 A. Kibaroglu, vd., s.66
- 20 Suriye Sulama Bakanlığı, www.irrigation.gov.sy
- 21 A.Kıran s.73
- 22 Vefa toklu, s. 95
- 23 TMMOB, s.574
- 24 TMMOB, s.576, A. Kiabaroğlu, s. 66
- 25 FAO, s.79
- 26 *a.g.e.*, s.79
- 27 www.irrigaiton.gov.sy
- 28 A.Kibaroglu, s. 67
- 29 *a.g.e.*
- 30 FAO, s. 263
- 31 Samir Salha, 1995, s.20.

- 32 Bkz. <http://www.fao.org/nr/water/aquastat/countries/lebanon/index.stm>
- 33 FAO, s.263; A.Kıbaroğlu, s. 68
- 34 A.Kıbaroğlu, s.68.
- 35 FAO, s.263, A.Kıbaroğlu, s. 68.
- 36 M.Salman, W.Mualla, “ Water Demand Management Syria: Centralized and Decentralized Views”, s. 4.
- 37 M.Salman, W.Mualla, s. 4-5.
- 38 Evren Canatan, “Türkiye-Suriye Arasında Asi Nehri Uyuşmazlığı”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003, s. 24
- 39 DSİ, 2009, s.19.
- 40 TMMOB, s.577, Mehmet Karpuzcu, Mirat D. Gürol, Senem Bayar (ed.), *Sınıraşan Sular ve Türkiye*, Gebze, GYTE, 2009, s.29.
- 41 E. Canatan, s. 54
- 42 Ali Çarkoğlu, Mine Eder, “Domestic Concerns and the Water Conflict over the Euphrates-Tigris River Basin, Middle Eastern Studies, Vol. 37, No.1, January 2001, s. 68.
- 43 A.Kıbaroğlu, s.71; İlder Turan, Gün Kut, “ Political-ideological Constraints on Intra-Basin Cooperation on Trans-boundary Waters”, Natural Resources Forum, Vol. 21, No.2, 1997, s. 144; G.E.Gruen, “Turkish Waters: Source of Regional Conflict or Catalyst for Peace”, Water, Air, and Soil Pollution, 123, Kluwer Academic Publishers, 2000, s. 571.
- 44 “Fabrika Atıkları Asi Nehrini Siyaha Boyadı”, 11/06/2008, Sabah Gazetesi
- 45 D. Caponera, , s.682.
- 46 D. Caponera , s.682; A.Kıbaroğlu, s.69.
- 47 D. Caponera ,s.632
- 48 a.g.e., s.632.
- 49 D. Caponera, s.633, A.Kıran, s. 74
- 50 D. Caponera, s. 633
- 51 D. Caponera, s.633.
- 52 a.g.e.
- 53 D. Caponera, s.634
- 54 FAO, s.263, E.Canatan, s. 35, www.dsi.gov.tr.
- 55 FAO, s. 264
- 56 Normal Su Kotunda Göl Hacmi
- 57 Zeyzun barajı, 2002 yılında yıkılmıştır. 22 Suriyelinin kaybolduğu selde 70 milyon m³ su serbest kalmış ve Türkiye ve Suriye’de zarara neden olmuştur.
- 58 FAO raporuna göre Zeita barajı inşa halindedir.
- 59 M.Karpuzcu, M. D. Gürol, S. Bayar (ed.), s.30.
- 60 A.Kıbaroğlu, s. 69.
- 61 Cemal Zehir, s.105.
- 62 T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1994, s.13.
- 63 Samir Salha, s. 26-27.
- 64 a.g.e., s.231
- 65 a.g.e.
- 66 Meliha Benli Altunışık, Özlem Tür, “ From Distant Neighbours to Partners? Changing Syria-Turkish Relations”. SAGE Publications, Vol. 37 (2), 2006, s.229; Oytun Orhan, “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Şam Ziyareti Işığında Türkiye- Suriye İlişkileri”, Ortadoğu Analiz, Cilt 1, Sayı 9, ORSAM, Haziran, 2009, s. 40; Aziz Koluman, Oytun Orhan, “Suriye-Türkiye İlişkileri”, Stratejik Analiz, ASAM, Aralık, 2003.

- 67 M.B.Altunışık, Ö.Tür, s. 230.
- 68 Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular,Belgeler,Yorumlar*, Cilt 1: 1919-1980, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 279-280.
- 69 B.Oran, s. 282-284. Samir Salha, s32.
- 70 B.Oran, s.285.
- 71 B.Oran, s.288-289.
- 72 B.Oran, s. 290-291, A.Koluman, O.Orhon, s. 4.
- 73 M.B. Altunışık, Ö.Tür, s.232; A.Koluman, O.Orhon, s.3.
- 74 a.g.e., s. 232, Robert Olson, “Turkey-Syria Relations Since The Gulf War: Kurds and Water, Journal of South Asian and Middle Eastern Studies, Vol. XIX, no. 1, (Fall), 1995, s.169.
- 75 R.Olson, s.169; M.B. Altunışık, Ö.Tür, s.232
- 76 R.Olson, s.170.
- 77 R.Olson, s.170.
- 78 M.B. Altunışık, Ö.Tür, s.236
- 79 F.Stephen Larrabee, “Turkey Rediscovered the Middle East”, Foreign Affairs, July/August, 2007, s.109.
- 80 A.Koluman, O.Orhon, s. 5
- 81 O.Orhon, s. 42.
- 82 A.Kibaroglu, s. 71.
- 83 F.S. Larrabee, s. 109.
- 84 A.Kibaroglu, s.71.
- 85 Veysel Ayhan, “Türkiye-Suriye İlişkilerinde Yeni bir Dönem: Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi”. Ortadoğu Analiz, Cilt 1, Sayı 11, Kasım, 2009, s. 27; T.C. İçişleri Bakanlığı, Basın Açıklaması, No: 2009/107.
- 86 http://www.mfa.gov.tr/no_-211_-1-ekim-2010_-turkiye-suriye-yuksek-duzeyli-stratejik-isbirligi-konseyi-bakanlar-ikinci-toplantisi-hk_.tr.mfa
- 87 <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-yuksek-duzeyli-stratejik-isbirligi-konseyi-ikinci-bakanlar-toplantisi-basin-to-plantisi.tr.mfa>
- 88 <http://www.dsi.gov.tr/basinbul/detay.cfm?BultenID=247>

KAYNAKÇA

- A.CAPONERA, Dante. "Legal Aspects of Transboundary River Basins in The Middle: The Al Asi (Orontes), The Jordan and The Nile." *Natural Resources Journal*, XXLIII No:3, Summer 1993:629-663
- Altunışık M.B., Ö.Tür, " From Distant Neighbours to Partners? Changing Syria-Turkish Relations". SAGE Publications, Vol. 37 (2), 2006.
- Ayhan V., "Türkiye-Suriye İlişkilerinde Yeni bir Dönem: Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi". Ortadoğu Analiz, Cilt 1, Sayı 11, Kasım, 2009.
- Canatan E. , "Türkiye-Suriye Arasında Asi Nehri Uyuşmazlığı", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003.
- Çarkoğlu A. , M. Eder, "Domestic Concerns and the Water Conflict over the Euphrates-Tigris River Basin, Middle Eastern Studies, Vol. 37, No.1, January 2001, s. 68.
- DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI. *Orta Doğu'da Su Sorunu*, Ankara, 1996
- FAO, *Irrigation in the Middle East Region in Figures; Aquastat Survey*, Roma, FAO, 2009.
- Giordano, M. A. and A.T.Wolf, "The World's Freshwater Agreements: Historical Developments and Future Opportunities", *Atlas of International Freshwater Agreements*, New York, UNEP, 2002.
- Gruen G.E. , "Turkish Waters: Source of Regional Conflict or Catalyst for Peace", Water, Air, and Soil Pollution, 123, Kluwer Academic Publishers, 2000.
- Karpuzcu M., M.t D. Gürol, S. Bayar (ed.), *Sınıraşan Sular ve Türkiye*, Gebze, GYTE, 2009
- Kıbaroğlu A., A. Klaphake, A. Kramer, W. Scheumann, A. Carius, "Cooperation Turkey's Transboundary Waters", Adelphi Research, October, 2005,s.66.
- Koluman A. , O. Orhon, "Suriye-Türkiye İlişkileri", Stratejik Analiz, ASAM, Aralık, 2003.
- Larrabee F.S. , "Turkey Rediscovered the Middle East", Foreign Affairs, July/August, 2007.
- Olson R., "Turkey-Syria Relations Since The Gulf War: Kurds and Water, Journal of South Asian and Middle Eastern Studies, Vol. XIX, no. 1, (Fall), 1995.
- Oran B.(Ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1: 1919-1980, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 279-280

Orhan O. , “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Şam Ziyareti Işığında Türkiye- Suriye İlişkileri”, Ortadoğu Analiz, Cilt 1, Sayı 9, ORSAM, Haziran, 2009.

PAMUKÇU, Konuralp. *Su Politikası*, Ankara, Bağlam Yayınları, Mayıs 2000.

Priscoli, J.D. , A. T.Wolf, *Managinig and Transforminig Water Conflicts*, New York, Cambridge University Press, 2009.

Salman M. , W.Mualla, “ Water Demand Management Syria: Centralized and Decentralized Views”.

Salha S. , *Türkiye, Suriye ve Lübnan İlişkilerinde Asi Nehri Sorunu*, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1995

Swain, A., *Managing Water Conflict; Asia, Africa And The Middle East*, London, Routledge, 2004.

T.C. İçişleri Bakanlığı, Basın Açıklaması, No: 2009/107

TFDD (Transboundary Fresh water Dispute Database), International River Basin Register, Oregon State University, <http://www.transboundarywaters.orst.edu/>

TOKLU, Vefa. *Su Sorunu Uluslararası Hukuk ve Türkiye*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1999

Turan İ., G. Kut, “ Political-ideological Constraints on Intra-Basin Cooperation on Transboundary Waters”, Natural Resources Forum, Vol. 21, No.2, 1997

Wolf, A.T. , “ Conflict and Cooperation Along International Waterways” , *Water Policy*, Vol.1, No.2, 1998.

ORSAM AKADEMİK KADROSU

Hasan Kanbolat	Başkan
E. Tümğ. Armağan Kuloğlu	Başdanışman
Habib Hümmüzlü	Ortadoğu Danışmanı
Doç. Dr. Özlem Tür	Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ
Doç. Dr. Harun Öztürkler	Ortadoğu Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Veysel Ayhan	Ortadoğu Danışmanı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin	Ortadoğu Danışmanı, Gazi Üniversitesi
Dr. Didem Danış	Ortadoğu Danışmanı, Galatasaray Üniversitesi
Dr. Bayram Sinkaya	Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ
Yrd. Doç. Dr. Esra Pakin Albayrakoğlu	Ortadoğu Danışmanı, Namık Kemal Üniversitesi
Dr. İlyas Kamalov	Avrasya Danışmanı
Dr. Süreyya Yiğit	Avrasya Danışmanı
Ogün Duru	Yönetici Editör
Bilgay Duman	Ortadoğu Uzmanı
Oytun Orhan	Ortadoğu Uzmanı
Sercan Doğan	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Selen Tonkuş Kareem	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nebahat Tanriverdi.O	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Uğur Çil	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nazlı Ayhan	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu

ORSAM Su Araştırmaları Programı

Dr. Tuğba Evrim Maden	Hidroplitik Danışmanı, Aksaray Üniversitesi U.İ.B.
Dr. Seyfi Kılıç	Hidroplitik Danışmanı, Aksaray Üniversitesi U.İ.B.
Kamil Erdem Güler	Uzman Yardımcısı
Çağlayan Arslan	Uzman Yardımcısı

ORSAM DANIŞMA KURULU

Dr. İsmet Abdülmecid	Irak Danıştay Eski Başkanı
Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı
Prof. Dr. Hayati Aktaş	KTÜ Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Dorayd A. Noori	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı Yardımcısı
Yrd. Doç. Dr. Esra Pakin Albayrakoğlu	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Namık Kemal Üniversitesi
Hasan Alsancak	BP & BTC Türkiye, Enerji Güvenliği Direktörü
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Ahat Andican	Devlet Eski Bakanı, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Prof. Dr. Mustafa Aydın	Kadir Has Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Ali Arslan	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Ersel Aydınli	Bilkent Üniversitesi Fulbright Genel Sekreteri
Başar Ay	Türkiye Tekstil Sanayii İşveren Sendikası Genel Sekreteri
Doç. Dr. Veysel Ayhan	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı	ODTÜ U.İ.B. Başkanı
İtir Bağdadi	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ersan Başar	KTÜ Deniz Ulaştırma ve İşletme Mühendisliği Bölüm Başkanı
Prof. Dr. İdris Bal	Polis Akademisi ve Turgut Özal Üniversitesi
Kemal Beyatlı	Irak Türkmen Basın Konseyi Başkanı
Barbaros Binicioğlu	Ortadoğu Danışmanı
Prof. Dr. Ali Birinci	Türk Tarih Kurumu Başkanı
Doç. Dr. Mustafa Budak	Başbakanlık Devlet Arşivleri Gen. Md. Yrd.
E. Hava Orgeneral Ergin Celasin	23. Hava Kuvvetleri Komutanı
Doç. Dr. Mitat Çelikkpala	Kadir Has Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya	İstanbul Şehir Üniversitesi Rektörü
Dr. Didem Danış	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Galatasaray Üniversitesi
Prof. Dr. Volkan Ediger	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Prof. Dr. Cezmi Eraslan	Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
Prof. Dr. Çağrı Erhan	Ankara Üniversitesi, ATAUM Müdürü
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evren Üniv. U.İ.B. Başkanı
Dr. Amer Hasan Fayyadh	Bağdat Üniv. Siyaset Bilimi Fakültesi Dekanı
Osman Göksel	BTC ve NABUCCO Koordinatörü

Timur Göksel
 Numan Hazar
 Habib Hümmüzlü
 Doç. Dr. Pınar İpek
 Dr. İlyas Kamalov
 Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
 Selçuk Karaçay
 Doç. Dr. Z. Nilüfer Karacasulu
 Arslan Kaya
 Doç. Dr. Şenol Kantarcı
 Dr. Hicran Kazancı
 İzzettin Kerküklü
 Doç. Dr. Mustafa Kibaroglu
 Musa Kulaklıkaya
 E. Tümgeneral Armağan Kuloğlu
 Doç. Dr. Erol Kurubaş
 Prof. Dr. Mosa Aziz Al-Mosawa
 Prof. Dr. Aleksandr Knyazev
 Prof. Dr. Mahir Nakip
 Doç. Dr. Tarık Oğuzlu
 Murat Özçelik
 Doç. Dr. Harun Öztürkler
 Prof. Dr. Çınar Özen
 Dr. Bahadır Pehlivan Türk
 Prof. Dr. Suphi Saatçi
 Ersan Sarıkaya
 Prof. Dr. Viktor Panin
 Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin
 Doç. Dr. İbrahim Sirkeci
 Bayram Sinkaya
 Mehmet Şüküroğlu
 Dr. İrina Svistunova
 Dr. Aleksandr Sotnichenko
 Doç. Dr. Oktay Tanrısever
 Prof. Dr. Erol Taymaz
 Prof. Dr. Sabri Tekir
 Dr. Gönül Tol
 Doç. Dr. Özlem Tür
 M. Ragıp Vural
 Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin
 Prof. Dr. Vatanyar Yagya
 Dr. Süreyya Yiğit

Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi
 Emekli Büyükelçi
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı
 Bilkent Üniversitesi
 ORSAM Avrasya Danışmanı
 Bilkent Üniversitesi
 Vodafone Genel Müdür Yardımcısı
 Dokuz Eylül Üniversitesi U.İ.B.
 KPMG, Yeminli Mali Müşavir
 Kırıkkale Üniversitesi
 ITC Türkiye Temsilcisi
 Kerkük Vakfı Başkanı
 Bilkent Üniversitesi
 Türkiye Cumhuriyeti Nouakchott Büyükelçisi (Moritanya İslam Cumhuriyeti)
 Başdanışman
 Kırıkkale Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
 Bağdat Üniversitesi Rektörü
 Rus Slav Üniversitesi (Bişkek)
 Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektör Vekili
 Bilkent Üniversitesi
 Türkiye Cumhuriyeti Bağdat Büyükelçisi
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
 Ankara Üniversitesi S.B. Enstitüsü Müdürü
 TOBB ETÜ
 Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
 Türkmeneli TV-Kerkük Haber Ajansı Türkiye Temsilcisi
 Pyatigorsk Üniversitesi
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Gazi Üniversitesi
 Regent's College, Londra, Birleşik Krallık
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ
 Enerji Uzmanı
 Moskova U.İ. Devlet Üniversitesi
 St. Petersburg Üniversitesi
 ODTÜ
 ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü Rektör Yrd.
 İzmir Üniversitesi İ.İ.B.F. Dekanı
 MEİ Türkiye Direktörü
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ
 2023 Dergisi Yayın Koordinatörü
 Gazi Üniversitesi
 St. Petersburg Şehir Parlamentosu Milletvekili, St. Petersburg Üni.
 ORSAM Avrasya Danışmanı

ORTADOĞU ETÜTLERİ YAYIN KURULU

Meliha Benli Altunışık
 Bülent Aras
 Tayyar Arı
 İlker Aytürk
 Recep Boztemur
 Katerina Dalacoura
 F. Gregory Gause
 Fawaz Gerges
 Ahmet K. Han
 Raymond Hinnebusch
 Rosemary Hollis
 Bahgat Korany
 Peter Mandaville
 Emma Murphy

ODTÜ
 Dış İşleri Bakanlığı SAM Başkanı
 Uludağ Üniversitesi
 Bilkent Üniversitesi
 ODTÜ
 Londra Ekonomi Üniversitesi
 Vermont Üniversitesi, ABD
 Londra Ekonomi Üniversitesi
 İstanbul Üniversitesi
 St. Andrews Üniversitesi, Birleşik Krallık
 City Üniversitesi, Birleşik Krallık
 Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık
 George Mason Üniversitesi, ABD
 Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık

ORTADOĞU ANALİZ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık
 Hasan Kanbolat
 Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
 Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen

ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
 ORSAM Başkanı
 Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
 ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniv. U.İ.B. Başkanı

Mithatpaşa Caddesi 46/4 Kızılay-ANKARA
Tel: 0 (312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr